

५३ श्यावाश्व आत्रेयः। मरुतः। १, ५, १०-११, १५ ककुप, २ बृहती, ३ अनुष्टुप, ४ पुरउष्णिक्, ६-७, ९, १३-१४, १६ सतोबृहती, ८, १२ गायत्री ।

को वेद जानमेषां को वा पुरा सुम्नेष्वास मरुताम्। यद्युयुज्रे किलास्यः ॥ ५.०५३.०१

यत्- यदा । किलास्यः- किलासीः पृषतीरिति सायणः । पृषत्यो ज्ञानतृष्णाप्रतीकभूताः । युयुज्रे- योजितवन्तस्तदा । एषाम्- एतेषाम् । जानम्- जननम् । कः । वेद- जानाति । कः । पुरा । मरुताम्- प्राणविशेषाणाम् । सुम्नेषु- सुखेषु । आस- अभवत् ॥१॥

ऐतान्नर्थेषु तस्थुषः कः शुश्राव कथा ययुः।

कस्मै ससुः सुदासे अन्वापय इळाभिर्वृष्टयः सह ॥ ५.०५३.०२

एतान्- इमान् । रथेषु । आ- अभिमुख्येन । तस्थुषः- स्थितान् । कः । शुश्राव- श्रुतवान् । कथा- कथम् । ययुः- अभ्यगच्छन् । कस्मै । सुदासे- शोभनदानाय । आपयः- बन्धवः । वृष्टयः- वर्षकाः । इळाभिः सह- अन्नैः सह । कस्मै । ससुः- अवतरेयुः ॥२॥

ते म आहुर्य आययुरुप द्युभिर्विभिर्मदै।

नरो मर्या अरेपस इमान्पश्यन्निति स्तुहि ॥ ५.०५३.०३

ये । द्युभिः- द्योतमानैः । विभिः- गतिशीलैर्गौरैः । मदे- रसानुभूतये । आययुः- मामागता मरुतः । ते । मे- मह्यम् । आहुः- उपदिष्टवन्तः । मरुतः । नरः- नेतारः । मर्याः- मर्त्याः । अरेपसः- अदोषाः । इमान्- एतान् । पश्यन् । इति- एवम् । स्तुहि- स्तोत्रं कुरु ॥३॥

ये अञ्जिषु ये वाशीषु स्वभानवः स्रक्षु रुक्मेषु खादिषु। श्राया रथेषु धन्वसु ॥ ५.०५३.०४

ये । स्वभानवः- आत्मप्रकाशाः । अञ्जिषु- व्यञ्जकेषु । श्रायाः- आश्रिताः । ये । वाशीषु- आयुधेषु । स्रक्षु- मालासु । रुक्मेषु- हिरण्येषु । खादिषु- भूषणेषु । रथेषु । धन्वस्वाश्रिताः तान् स्तुमः ॥४॥

युष्माकं स्मा रथाँ अनु मुदे दधे मरुतो जीरदानवः। वृष्टी द्यावो यतीरिव ॥ ५.०५३.०५

जीरदानवः- स्तोत्रे दातारः। मरुतः। युष्माकम्- वः। स्थान्। मुदे- मोदाय। अनु दधे-
अनुधारयामि। वृष्टी- वृष्ट्या। द्यावः- तडितः। यतीरिव- सर्वत्र गच्छन्त्य इव भवथ ॥५॥

आ यं नरः सुदानवो ददाशुषे दिवः कोशमचुच्यवुः।

वि पर्जन्यं सृजन्ति रोदसी अनु धन्वना यन्ति वृष्टयः ॥ ५.०५३.०६

दिवः कोशम्- नभसो मेघम्। नरः- नयन्तः। सुदानवः- शोभनदानाः। ददाशुषे- दात्रे। आ
अच्युच्यवुः- आच्यावयन्ति। रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। अनु- अनुसृत्य। वि सृजन्ति। धन्वना-
उदकेन। वृष्टयः- वर्षणशीला मरुतः। यन्ति- सरन्ति ॥६॥

तत्तृदानाः सिन्धवः क्षोदसा रजः प्र संस्रुर्धेनवो यथा।

स्यन्ना अश्वा इवाध्वनो विमोचने वि यद्वर्तन्त एन्यः ॥ ५.०५३.०७

तत् दानाः- मेघान्भिन्दन्तः। सिन्धवः- स्यन्दनशीला मरुतः। क्षोदसा- उदकेन। रजः-
अन्तरिक्षम्। धेनवः- गावः। यथा तथा। प्र संस्रुः- प्रसरन्ति। यत्- यदा। एन्यः- नद्यः। वि
वर्तन्ते- विविधं सञ्चरन्ति। तदा। स्यन्नाः- क्षिप्रा मरुतः। अश्वा इव- तुरगा इव। अध्वविमोचने-
मनुष्याणामध्वविमोचकाय। सञ्चरन्ति ॥७॥

आ यात मरुतो दिव आन्तरिक्षादुमादुत। माव स्थात परावतः ॥ ५.०५३.०८

मरुतः- हे वायवः। दिवः- नभसः। अन्तरिक्षात्। अमात्- अस्मात् स्थानात्। आ यात-
आगच्छत। परावतः- दूरदेशे। मा अवस्थात- मा तिष्ठत ॥८॥

मा वो रसानितभा कुभा क्रुमुर्मा वः सिन्धुर्नि रीरमत।

मा वः परिं छात्सरयुः पुरीषिण्यस्मे इत्सुमर्मस्तु वः ॥ ५.०५३.०९

अनितभाः- अप्राप्तप्रकाशा। कुभा- कुत्सितप्रकाशा। क्रुमुः- आक्रमणशीला। सिन्धुः-
स्यन्दनशीला। रसा- नदी। वः- युष्मान्। मा। नि- निकृष्टम्। रीरमत- रमयतु। दुष्टवासनाः
प्राणान् मा बाधन्तामिति भावः। पुरीषिणी- उदकवती। सरयुः- सरणशीला नदी। वः- युष्मान्।

परि- परितः । मा षात्- मा भवतु । अस्मे- अस्माकम् । वः- युष्माकम् । सुम्नम्- सुखम् । अस्तु- भवतु ॥९॥

तं वः शर्धं रथानां त्वेषं गणं मारुतं नव्यसीनाम् । अनु प्र यन्ति वृष्टयः ॥ ५.०५३.१०

वः- युष्माकम् । रथानाम्- वाहनानां रंहणानां वा । नव्यसीनाम्- अभिनवानाम् । शर्धं- बलम् । त्वेषम्- दीप्तम् । मारुतं गणं तम्- तद्युक्तं त्वां मरुद्गण । वृष्टयः । अनु प्र यन्ति- अनुगच्छन्ति ॥१०॥

शर्धंशर्धं व एषां व्रातंव्रातं गणंगणं सुशस्तिभिः । अनु क्रामेम धीतिभिः ॥ ५.०५३.११

एषाम्- तादृशानाम् । वः- युष्माकम् । शर्धंशर्धम् । व्रातंव्रातम् । गणंगणम्- प्रतिगणम् । सुशस्तिभिः- शोभनमन्त्रैः । अनु क्रामेम- अनुगच्छेम ॥११॥

कस्मा अद्य सुजाताय रातहव्याय प्र ययुः । एना यामेन मरुतः ॥ ५.०५३.१२

एना- अनेन । यामेन- मार्गेण । मरुतः । कस्मै । अद्य- इदानीम् । सुजाताय- अभ्युदितशोभनभावनाय । रातहव्याय- दत्तहविष्काय । प्र- प्रकर्षेण । ययुः- गच्छन्ति ॥१२॥

येन तोकाय तनयाय धान्यं बीजं वहध्वे अक्षितम् ।

अस्मभ्यं तद्धत्तन यद्व ईमहे राधो विश्वायु सौभगम् ॥ ५.०५३.१३

येन- येन मनसा । तोकाय तनयाय- सन्तत्यै । धान्यम् । बीजम् । अक्षितम्- अक्षीणम् । वहध्वे- प्रापयथ । अस्मभ्यम्- नः । तत् । धत्तन- यच्छथ । राधः- संसिद्धिभूतम् । विश्वायु- सर्वक्षेमकरम् । सौभगम्- सौभाग्यम् । ईमहे- याचामः ॥१३॥

अतीयाम निदस्तिरः स्वस्तिभिर्हित्वावद्यमरातीः ।

वृष्टी शं योराप उस्त्रि भेषजं स्याम मरुतः सह ॥ ५.०५३.१४

स्वस्तिभिः- भवदत्तक्षेमैः । अवद्यम्- दोषम् । हित्वा- त्यक्त्वा । अरातीः- शत्रून् । निदः- निन्दकान् । तिरः- तिरस्कुर्वन्तः । अति याम- अतिक्रम्य गच्छेम । मरुतः । वृष्ट्वी- वृष्टिषु । शम्-

मङ्गलम् । योः- अमङ्गलपृथक्करणम् । उस्त्रि- गव्यम् । भेषजम् । सह- सहैव । स्याम-
लभेमहि ॥१४ ॥

सुदेवः समहासति सुवीरौ नरो मरुतः स मर्त्यः । यं त्रायध्वे स्याम ते ॥ ५.०५३.१५

यम् । त्रायध्वे- रक्षन्ति भवन्तः । सः । मर्त्यः- मनुष्यः । सुदेवः- शोभनद्युतिमान् । सुवीरः-
शोभनवीर्यसम्पन्नः । असति- भवति । समह- प्रशस्ताः । नरः- नेतारः । मरुतः । ते- युष्माकम् ।
स्याम- भवेम ॥१५ ॥

स्तुहि भोजान्स्तुवतो अस्य यामनि रणन्गावो न यवसे ।

यतः पूर्वा इव सखीरनु ह्वय गिरा गृणीहि कामिनः ॥ ५.०५३.१६

अस्य- एतस्य । स्तुवतो यजमानस्य । यामनि- मार्गे । भोजान्- भोगदान्मरुतः । स्तुहि- स्तोत्रं
कुरु । गावः- धेनवः । यवसे- धान्यखादनेन । न- इव । रणन्- मरुतो रमन्ते । यतः- गच्छतः ।
पूर्वान्- प्राचीनान् । सखीन् । इव । गिरा- वाचा । अनुह्वय- आह्वय । कामिनः- इच्छतः । गृणीहि-
स्तुहि ॥१६ ॥